

Krzysztof Parzych, Anna Kibycz

Etnoturystyka na Huculszczyźnie – stan obecny i możliwości rozwoju

Turystyka Kulturowa nr 4, 4-16

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Artykuły

Krzysztof Parzych, Akademia Pomorska, Słupsk
Anna Kibycz, Narodowy Uniwersytet, Czerniowce

Etnoturystyka na Huculszczyźnie – stan obecny i możliwości rozwoju

Słowa kluczowe: etnoturystyka, Huculszczyzna, atrakcyjność turystyczna

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza funkcjonowania turystyki na obszarze Huculszczyzny – obszaru o mozaice wybitnych walorów przyrodniczych Karpat Ukraińskich oraz wybitnych walorach dziedzictwa kulturowego Huculów i miejscowości obszaru Huculszczyzny. W artykule dokonano analizy atrakcyjności turystycznej obszaru w oparciu o metodę bonitacji punktowej oraz przeanalizowano stan obecny możliwości rozwoju turystyki na obszarze Huculszczyzny ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju etnoturystyki. Ponadto w oparciu o wyniki badań ankietowych dokonano oceny funkcjonowania turystyki i jej walorów przez turystów wypoczywających na obszarze Huculszczyzny oraz przez jej mieszkańców. Analiza walorów turystycznych, zagospodarowania oraz ruchu turystycznego na obszarze Huculszczyzny potwierdza wysoką atrakcyjność turystyczną obszaru, a jednocześnie spore rezerwy w zakresie wykorzystania jego potencjału turystycznego i rekreacyjnego.

Wprowadzenie

Przemiany społeczno-ekonomiczne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej odcisnęły swoje piętno na wielu dziedzinach gospodarki. Przemianom geopolitycznym oraz społeczno-ekonomicznym krajów Europy środkowo-wschodniej towarzyszyło „szerokie otwarcie” granic byłych krajów socjalistycznych oraz pojawienie się w nich szerokiego strumienia turystów zagranicznych zwłaszcza z krajów Europy Zachodniej oraz innych krajów tzw. Starej Unii. Skokowy wzrost zagranicznego ruchu przyjazdowego odnotowano w statystykach większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Można powiedzieć, że takie kraje jak Polska, Czechy, Słowacja przeżyły prawdziwy boom turystyczny w związku z przyjazdem szerokich rzesz turystów zagranicznych. Podobne procesy, chociaż na nieco mniejszą skalę, były także udziałem Ukrainy.

Ukraina ze względu na swoje położenie geograficzne dysponuje ogromnym bogactwem walorów, zarówno przyrodniczych jak i antropogenicznych. Jest to związane z mozaiką krajobrazową środowiska przyrodniczego kraju, jak i licznymi miastami z wieloma cennymi obiektami kultury materialnej.

Istotnym walorem kraju jest również olbrzymie bogactwo różnych regionów i grup etnicznych zamieszkujących Ukrainę. Szczególnie cenne w skali nie tylko Ukrainy, ale większości krajów świata pod względem kulturowym wydają się być obszary górskie. Ich specyfika wynika zarówno ze swoistej mozaiki krajobrazu pod względem geomorfologicznym oraz geobotanicznym, jak i z odrębności kulturowej zamieszkującej je ludności, która często charakteryzuje się pewną odmiennością w zakresie języka, ubioru, rzemiosła, obyczajów, czyli tego wszystkiego co składa się na jej dziedzictwo kulturowe.

Jednym z takich swoistych obszarów Ukrainy wyróżniających się ogromnymi walorami dziedzictwa kulturowego jest zachodnia część Karpat Ukraińskich, funkcjonująca często pod nazwą Huculszczyzna. Określenie Huculszczyzna jest stosunkowo młode (narodziło się w XIX wieku) i wywodzi się od Huculów – grupy etnicznej uformowanej przez ukraińskich górali mieszanego pochodzenia rusińskiego i rumuńskiego, zamieszkujących ukraińską i rumuńską część Karpat Wschodnich. Na przestrzeni swojej burzliwej historii Huculi wykształcili swoistą kulturę, stanowiącą dzisiaj przedmiot szerokich badań etnograficznych.

Wprowadzanie koncepcji ładu przestrzennego Ukrainy przewiduje stały i możliwie równomierny rozwój wszystkich jej regionów. Za jeden z najważniejszych kierunków rozwoju w regionie Karpackim, uważa się rekreacyjne wykorzystanie przyrody, poprzez kontrolowaną rozbudowę infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej [Dmytruk, 2004].

Powyższe założenie jest o tyle istotne, że w ostatnich latach obserwuje się wyraźną tendencję wzrostu ruchu turystycznego na terytorium Ukraińskich Karpat. Warto przy tym dodać, że wśród turystów przeważają turyści krajowi. W pierwszym etapie rozwoju ruchu turystycznego formuje się więc wewnętrzny rynek turystyczny. Wynika to po części z rosnącej zamożności obywateli, z drugiej strony jest efektem procesu ilościowego i jakościowego wzrostu podaży turystycznej. Wzrasta oraz ulega poprawie – dotąd niewystarczająca – baza infrastruktury turystycznej. Istotnym czynnikiem jest ponadto rosnący poziom informacji o potencjale rekreacyjno-turystycznym Ukraińskich Karpat. Ważnej roli nabierają ponadto determinanty o charakterze demograficznym i społeczno-ekonomicznym, zwłaszcza zmieniający się model życia rodziny ukraińskiej i wzrost budżetu jej czasu wolnego, co wpływa na rosnące zainteresowanie turystyką.

Niewątpliwie głównym walorem regionu karpackiego jest przede wszystkim atrakcyjność turystyczna samych gór, które jako wyraźnie dominująca forma przestrzenna stają się podstawą, a czasem granicą możliwości rozwoju turystyki. Istotnym czynnikiem podnoszącym atrakcyjność regionu jest utrwalony stereotyp pewnej „dzikości” jaką charakteryzują się obszary Karpat Ukraińskich. Nie mniej istotnym walorem w kontekście perspektyw rozwoju ruchu turystycznego w analizowanym obszarze – z punktu widzenia współczesnego turysty – są walory kulturowe. Znajdują się one u podstaw koncepcji rozwoju turystyki i rekreacji regionu Karpackiego i są związane ze stosunkowo dobrze zachowaną, oryginalną kulturą takich grup etnicznych, jak Bojkowie, Łemkowie i Hucułowie – określane potocznie jako ukraińscy górale.

W warunkach globalizacji życia społeczno-ekonomicznego, kultura etniczna ma tendencję do zaniku pod wpływem technologii kultury masowej. Kurczy się globalna przestrzeń, gdzie etnokultura pozostaje we względnie niezmiennym stanie. Miejsca takie to w zasadzie kulturalne rezerwaty, w których ludność miejscowa wykazuje niezliczone wzajemnie relacje (często bliższe i bardziej bezpośrednie), a jednocześnie jest silnie determinowana przez lokalne warunki środowiska geograficznego. Jednym z takich miejsc w Europie Wschodniej jest ukraińska Huculszczyzna, której położenie geograficzne wydaje się sprzyjać nie tylko turystycznemu jej wykorzystaniu, ale także trans-granicznej, ekonomicznej i kulturalnej współpracy z Hucułami Marmaroszczyzny i Południowej Bukowiny, zamieszkującymi Rumunię. Nie bez znaczenia jest również administracyjna przynależność Huculszczyzny do przygranicznych obwodów Ukrainy, dzięki czemu istnieje realna możliwość kontaktów nie tylko ze wspomnianą Rumunią, ale i z Węgrami, Słowacją, Polską oraz Mołdawią.

Etnoturystyka

Współczesna turystyka ewoluuje od tradycyjnego modelu 3xS: „sun, sea, sand” – słońce, morze, piasek, ku nowemu modelowi 3xE: „entertainment, experience, excitement” – rozrywka, doświadczenie, ekscytacja”. Nowym, coraz częściej wskazywanym kierunkiem zmian we współczesnej turystyce jest także koncepcja 3xL: „landscape, lore, leisure” – krajobraz, tradycje, czas wolny, która opiera się przede wszystkim na zasobach naturalnych, pierwotnych danego miejsca. Hasłem przewodnim tej koncepcji jest „nature based tourism”, a skrajną jego formą etnoturystyka [Dugan D., Fay G., Colt S., 2007, ss. 1-3; Wearing, Neil 2003 s. 13-15, Fenell 1999, ss.18 -19].

W literaturze polskiej (podobnie zresztą jak i w obcej) pojęcie etnoturystyki nie jest jednoznaczne. W pierwszej kolejności etnoturystyka rozumiana jest jako turystyka nostalgiczna, sentymentalna, której celem jest wyjazd do miejsc związanych z rodzinnym

domem, miejscem urodzenia i nauczania (np. przyjazdy Żydów do Czerniowców, Polaków do Lwowa, Niemców do Wrocławia itp.).

Etnoturystyka jest też czasem utożsamiana z turystyką ludową, związaną z poznaniem miejscowej kultury, architektury, obyczajów, tradycji i bytu [Kurek 2007, ss. 207-210]. Podobnie definiują etnoturystykę R.E. Wood [1984, s.355], według którego jest to bezpośrednie doświadczanie, praktyka odmiennej kultury oraz J. Jafari [2000, s.205], zdaniem którego etnoturystyka to forma turystyki, w której najważniejszą motywacją turysty jest pragnienie doświadczania inności i kontaktowania się z egzotycznymi społecznościami etnicznymi.

Szczególne zainteresowanie w turystyce etnicznej budzą społeczności autochtoniczne, które z punktu widzenia sposobu życia, tradycji, ubioru czy kuchni, prezentują postawy czasem skrajnie różniące się od postaw odwiedzających ich turystów.

Istotnym jest również fakt, że etnoturystyka nie jest tylko zewnętrznym impulsem, warunkowanym pozycją i oczekiwaniami turystów (konsumentów), ale także wewnętrzną siłą wynikającą z potrzeb realnego życia danej społeczności, grupy.

Ponadto etnoturystyka mieści się w koncepcji szeroko ujmowanej turystyki alternatywnej a więc znajduje się na peryferiach turystyki masowej i dotyczy w większości obszarów i grup etnicznych funkcjonujących w silnym poczuciu własnej tożsamości i indywidualności, której składowymi są elementy folkloru, obyczajów, stroju, języka i inne. Rodząca się w ostatnich latach popularność etnoturystyki stwarza możliwości wskrzeszenia lub konserwacji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionów i i zamieszkujących je grup etnicznych.

Istotnym elementem funkcjonowania etnoturystyki dla regionu są ponadto korzyści materialne mieszkańców wsi i miasteczek na skutek m.in. sprzedaży produkcji upominków i towarów „hand made”, ale przede wszystkim rozwoju usług turystycznych i paraturystycznych sektora prywatnego. Poza tym urynkowano rozmaite usługi o charakterze etnograficznym, jak np. jarmarki, nadając im status festiwalów. Dzięki temu odkryły się nowe możliwości zatrudnienia dla miejscowej ludności, a jednocześnie następuje powolne odradzanie się tradycyjnego rzemiosła, zwyczajów obrzędowych i tradycyjnego stylu życia.

Dziedzictwo kulturowe Huculszczyzny

Jednym z głównych symboli Huculszczyzny jest jej unikalne dziedzictwo historyczno-kulturowe.

Huculska kultura ludowa najbardziej znana jest na Ukrainie i w świecie dzięki sztuce i wyrobom miejscowego rzemiosła. Najbardziej znanymi kierunkami huculskiego rzemiosła artystycznego są: rzemiosło drzewne, wyroby ze skóry, hafciarstwo oraz pisankarstwo. Elementem miejscowego folkloru jest również oryginalny huculski strój ludowy. Wyroby ludowych mistrzów z regionu Huculszczyzny znajdują się w muzeach prawie wszystkich stolic europejskich oraz niektórych krajów zamorskich.

Także współcześnie kultywowane są na obszarze Huculszczyzny miejscowe tradycje ludowe i rzemiosło artystyczne. Obecnie najbardziej charakterystycznym elementem huculskiego rzemiosła jest liźnykarstwo. Produktem tego specyficznego, a jednocześnie bardzo popularnego w regionie Huculszczyzny kierunku, są oryginalnie ręcznie wytwarzane dywaniki i kocyki huculskie. Centrum tego rzemiosła na Huculszczyźnie znajduje się w kosowskiej wsi Jaworów. Ponadto liźnykarstwem trudni się ludność zakarpackich wsi Kwasy, Roztoki, Czarna Cisa.

Głównym centrum huculskiej kultury ludowej i rzemiosła artystycznego jest współcześnie największa wieś Huculszczyzny – Kosmacz. Najbardziej charakterystycznym elementem miejscowego rzemiosła wytwarzanym w Kosmaczu jest oryginalny huculski męski i kobiecy strój ludowy oraz tradycyjne stroje ślubne. Istotnymi kierunkami huculskiego rzemiosła w Kosmaczu są ponadto ludowe instrumenty muzyczne, tkactwo, rzeźba oraz

słynne kosmackie pisankarstwo. Kosmackie wzory są oryginalne i wyodrębniają się między innymi wzorami na Huculszczyźnie.

Tradycje huculskiej kultury ludowej intensywnie kultywowane są w bukowińskiej części Huculszczyzny. Głównymi kierunkami są tu przede wszystkim: hafciarstwo, wyrób koralikowych ozdób tzw. „herdanów” oraz tkactwo. Głównymi ośrodkami rzemiosła artystycznego w tym obszarze są Podzacharycz, Roztoki, Jabłunica. W Podzacharyczach pracowała znana mistrzyni haftu huculskiego – Ksenia Kolotyło, gdzie teraz znajduje się muzeum jej twórczości.

Tradycja sztuka ludowa najbardziej intensywnie rozwinięta jest w wschodniej części Huculszczyzny. Znacznie rzadziej kultywuje się tradycje huculskiej sztuki i rzemiosła artystycznego w zachodniej części nadprutskiej i nadcisniańskiej.

Wyroby tradycyjnego rzemiosła artystycznego są sprzedawane na tradycyjnych jarmarkach ludowych. Najszerzy wybór wyrobów sztuki huculskiej proponują jarmarki ludowe w Kutach, Kosowi, Jaremczy, Worochcie oraz na przełęczy Jabłunickiej.

Bardzo istotnym elementem materialnego dziedzictwa kulturalnego Huculszczyzny jest – obok sztuki i rzemiosła artystycznego – miejscowa kultura duchowa. Jej głównymi składnikami są tradycje ludowe i święta. Warto jednocześnie zauważyć, że Huculszczyzna jest jedynym regionem Ukrainy, gdzie tak silnie do dzisiaj kultywuje się miejscowe tradycje mimo intensywnej erozji kulturowej jaka dotknęła wiele obszarów Ukrainy wskutek procesów politycznych, społecznych, urbanizacyjnych oraz postępu technicznego w ostatnich latach.

Dodatkowo, w ostatnich latach, w związku z rozwojem ruchu turystycznego na Ukrainie, można zaobserwować rozwój inicjatyw skierowanych nie tylko na kultywowanie, ale również na przywracanie tradycyjnych elementów miejscowego dziedzictwa materialnego i duchowego. Przykładem takich tendencji jest wskrzeszanie i rozwój festiwali huculskich. Od roku 1991 roku odbywa się co roku tradycyjny Festiwal Huculski. Festiwale te są dużej skali imprezami kulturalnymi i spotkaniami Huculów – często z odległych regionów świata oraz wyróżnia je wzrastająca z roku na rok liczba turystów, w nich uczestniczących. Festiwal Huculski odbywa się każdego roku w innej miejscowości Huculszczyzny. Ponadto, tradycje kulturowe Huculszczyzny kultywowane są w ramach innych festiwali – w Kosmaczu, Rachowie, Putylie, Jaremczy. Stwarzają one możliwość doskonałej, szerokiej ekspozycji produktów miejscowego rzemiosła artystycznego oraz dziedzictwa historyczno-kulturowego całego obszaru Huculszczyzny. Co więcej, ze względu na tę coraz większą frekwencję uczestników – zarówno wśród Huculów, jak i turystów – stanowią istotny element promocji turystycznej regionu.

Wszystkie elementy tradycyjnej kultury materialnej i duchowej Huculszczyzny uzupełniają bogactwo naturalnych walorów przyrodniczych Karpat i Bukowiny, stanowiąc bardzo istotny czynnik potencjału turystycznego regionu.

Ocena walorów turystycznych Huculszczyzny

Huculszczyzna, położona w zachodniej części Ukrainy, na obszarze Karpat Wschodnich, składa się z trzech historyczno-geograficznych części: Galicji – w granicach obwodu iwano-frankowskiego (2,8 tys. km², co daje 53% obszaru Huculszczyzny); Zakarpacie – w granicach obwodu zakarpackiego (1,5 tys. km²) i Bukowiny, która wchodzi w skład obwodu czerniowieckiego (0,9 tys. km²).

Układ dróg kołowych i kolejowych, a także sieć połączeń komunikacji zbiorowej na terenie całej Huculszczyzny jest słabo rozwinięty, co więcej nie przewiduje się w najbliższym czasie znaczących inwestycji mających na celu poprawę tego stanu rzeczy. Niekorzystnie przedstawia się na Huculszczyźnie gęstość ulepszonych dróg kołowych, która jest najniższą w całym regionie karpackim. Nie bez znaczenia jest też ich zła jakość techniczna. Można przyjąć, że standard europejski, posiadają zaledwie cztery drogi, z których najważniejsza o

charakterze krajowym łączy Zakarpacie z resztą kraju. Pozostałe trzy mają znaczenie regionalne. Problem dostępności komunikacyjnej jest jeszcze poważniejszy na terenach wiejskich. Połączenie wielu wsi Huculszczyzny z rejonowymi centrami administracyjnymi jest skomplikowane i ograniczone głównie ze względu na stan techniczny dróg. Również transport kolejowy nie jest na badanym obszarze dobrze rozwinięty. Przez terytorium Huculszczyzny przechodzi zaledwie jedna linia kolejowa łącząca stolicę Huculszczyzny (Jaremcę) z pozostałymi regionami Ukrainy.

Ważnym wskaźnikiem dostępności w etnoturystyce jest dostępność czasowa, rozumiana jako czas potrzebny do osiągnięcia celu. Wpływa na nią m.in. koncentracja obiektów etnoturystycznych, a ta na Huculszczyźnie jest bardzo wysoka¹. Z jednej strony silna koncentracja, obiektów etnograficznych oraz miejsc kultury huculskiej może wpływać pozytywnie na zachowania turystów, którzy w możliwie krótkim czasie mogą je osiągnąć. Z drugiej jednak strony widoczny już jest efekt polaryzacji. Rośnie bowiem (na skutek nowych inwestycji związanych z rozbudową infrastruktury turystycznej) atrakcyjność turystyczna w okolicy Wyżnicy, Jaremczy i Jabłonicy. Natomiast pozostałe obszary w zasadzie nie podlegają pobudzaniu i animacji ruchu turystycznego.

W niniejszym opracowaniu dokonano oceny atrakcyjności turystycznej Huculszczyzny na podstawie metody pola podstawowego i bonitacji punktowej T. Bartkowskiego [1974] oraz własnych modyfikacji² (tab.1, mapa.1.) Uzyskana mapa bonitacyjna atrakcyjności turystycznej Huculszczyzny wskazuje na znaczny poziom zróżnicowania atrakcyjności turystycznej obszaru.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu atrakcyjności turystycznej regionu oraz oceny możliwości dalszego rozwoju etnoturystyki na obszarze Huculszczyzny przez turystów oraz mieszkańców Huculszczyzny przeprowadzono badanie ankietowe.

Tab. 1. Ocena atrakcyjności turystycznej Huculszczyzny na podstawie pól podstawowych

Przedziały punktowe	Liczba pól podstawowych	% pól podstawowych	szereg kumulacyjny
1 – 10 punktów	152	57,9	57,9
11 – 20 punktów	104	39,5	97,4
powyżej 20 punktów	7	2,6	100,0
RAZEM	263	100,0	X

Źródło: Opracowanie własne

¹ Stopień koncentracji obiektów etnoturystycznych na Huculszczyźnie wyznaczony za pomocą wskaźnika Kostrubca [Runie 2006] jest bardzo wysoki i wynosi 95%.

² Za podstawę kartograficzną wykorzystano mapę Huculszczyzny M. Lawruka [2005]. Wykorzystując siatkę kwadratów (263 kwadraty), oceniono m.in. lesistość, kontrastowość krajobrazu, koncentrację osadnictwa, obecność dróg i ich długość w danym polu, obecność turystycznych obiektów (przyrodnicze turystyczne obiekty i historyczno-kulturalne obiekty), obecność szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej oraz obecność etnoturystycznych zasobów, takich jak: tradycyjne festyny ludowe, festiwale etniczne, etnomuzea, ludowe jarmarki, centra ludowych rzemiosł. Metoda bonitacji punktowej polega na przyporządkowaniu wartości liczbowych poszczególnym elementom walorów środowiska według przyjętej z góry skali. Podstawą do przeprowadzenia bonitacji punktowej jest wybór podstawowych jednostek badawczych, którym przypisuje się sumę punktów bonitacji za występujące na ich terenie walory turystyczne. Przyporządkowanie punktów następuje na podst. przyjętej skali wartości za występowanie określonego typu walorów. Ocena bonitacyjna walorów w niniejszym opracowaniu miała charakter ilościowy, przy założeniu, że im wyższa liczba zdobytych punktów, tym wyższa atrakcyjność turystyczna pola podstawowego. W następnym etapie wykorzystano metodę izarytmiczną przyjmując za podstawę wartości pól podstawowych.

Na uwagę zasługuje ponad 50-procentowa liczba pól, których ocena nie przekroczyła dziesięciu punktów, tym samym uznano je za mało atrakcyjne. W zasadzie, są to niezamieszkałe, trudno dostępne obszary, które są pozbawione infrastruktury turystycznej.

W przedziale od 11-20 punktów znalazły się obszary słabo zamieszkałe z zaledwie dostateczną dostępnością komunikacyjną i słabo rozwiniętą infrastrukturą turystyczną.

Ponad 20 punktów otrzymały obszary bardzo atrakcyjne. Są one położone w rejonie Jaremczy, Worochty, Tatarów oraz Polanicy, Kosmacza, Werchowyny oraz Podzacharycza.

Ocena atrakcyjności turystycznej obszaru i funkcjonowania turystyki na obszarze Huculszczyzny w opinii mieszkańców i turystów

W celu oceny walorów turystycznych Huculszczyzny oraz funkcjonowania turystyki na jej obszarze przez mieszkańców wybranych miejscowości Huculszczyzny wykonano badania ankietowe.

Po wstępnej selekcji, do dalszej analizy przyjęto 311 ankiet przeprowadzonych wśród mieszkańców. Ze względu na brak reprezentatywności pomimo warstwowego doboru próby badanie potraktowano jako pilotażowe. Wiekowe spektrum respondentów sięgało od 15 do 76 lat. Wśród badanych było: 35 mieszkańców Huculszczyzny Bukowińskiej, 198 mieszkańców Huculszczyzny Galicyjskiej oraz 78 mieszkańców Huculszczyzny Zakarpackiej.

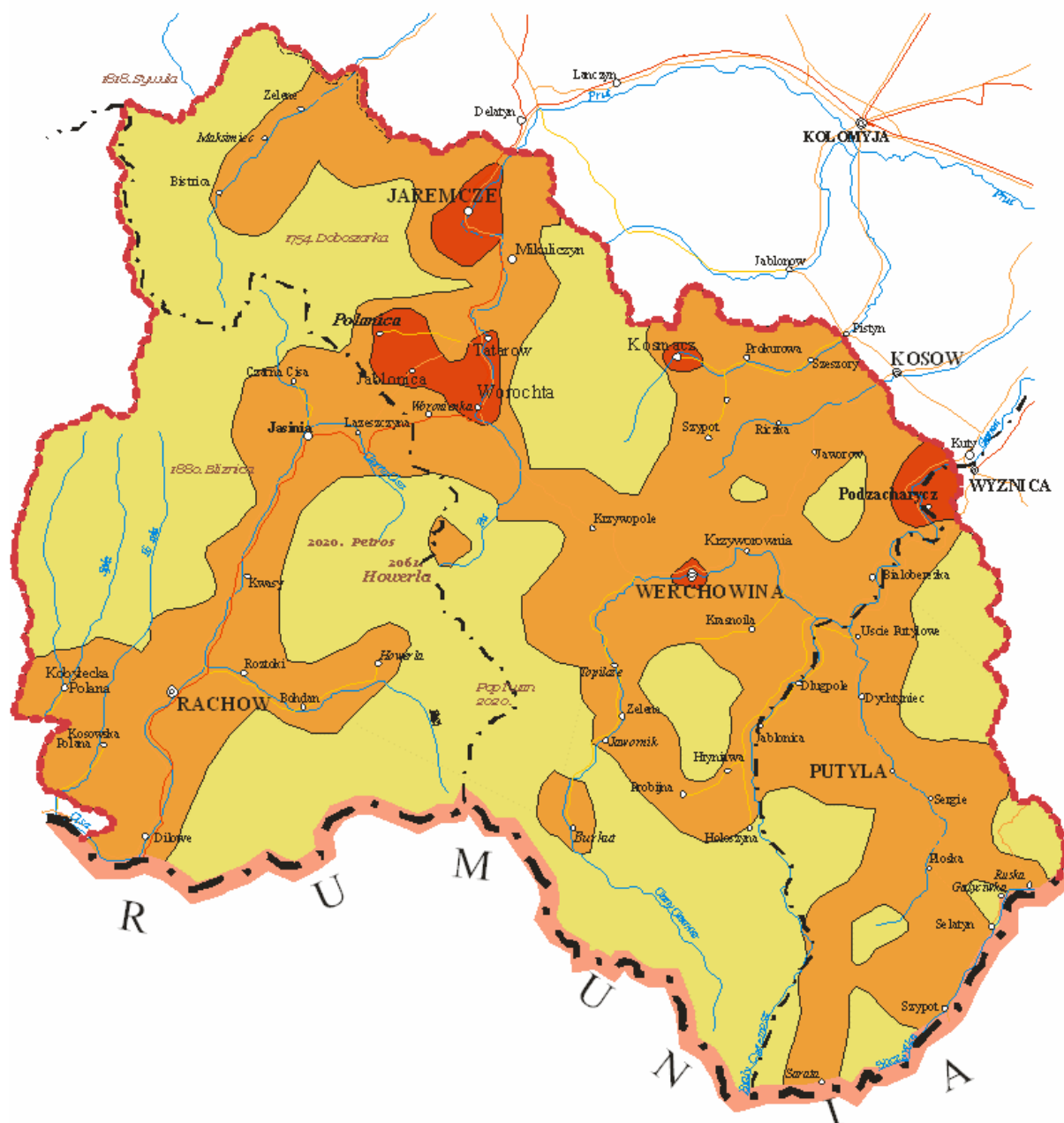
Analiza otrzymanych ankiet skłoniła do zawartych poniżej wniosków.

Dla oceny turystycznej atrakcyjności Huculszczyzny, ważny jest stosunek samych mieszkańców do miejsca swojego zamieszkania. Jak wynika z badań, 91% respondentów jest zadowolonych, że urodziło się i mieszka na Huculszczyźnie. Zaledwie 9% negatywnych odpowiedzi było związanych z trudną sytuacją ekonomiczną, zwłaszcza obszarów wiejskich lub też z utrudnieniami na linii władza lokalna – społeczeństwo lokalne. Jeszcze wyższy odsetek badanych (95%) uważa Huculszczyznę za region atrakcyjny turystycznie. Zdecydowana większość łączy go z walorami przyrodniczymi (góry, las, rzeki – 77%, powietrze – 74%), znacznie mniej (18%) twierdzi, że Huculszczyzna jest interesująca z uwagi na wyroby rękodzielnicze nabywane często na lokalnych jarmarkach. Około 11% Hucułów wyraża pogląd, że ich region jest atrakcyjny ze względu na kultywowane tutaj tradycje i obyczaje ludowe. Jako główne atrybuty atrakcyjności obszaru z punktu widzenia turystów respondenci wskazali jednak walory przyrodnicze (62% badanych) obszaru Karpat. Na tradycję, kuchnię i obyczaje wskazało zaledwie 18,6% co można tłumaczyć koniecznością większego z walorami przyrodniczymi zaangażowania ludności miejscowej do udostępnienia ruchowi turystycznemu tego typu walorów.

Istotnym elementem dla perspektyw rozwoju turystyki jest pozytywny stosunek społeczności lokalnej obszarów recepcyjnych do turystów. Około 91% respondentów pozytywnie odnosi się do rozwoju turystyki na obszarze Huculszczyzny, a 88% wyraża pozytywny stosunek do turystów. Warto jednak dodać, że sama pozytywna opinia jest często deklaracją, za którą nie idą żadne konkretne kroki. Negatywne odpowiedzi na to pytanie były powiązane po pierwsze z zagrożeniami ekologicznymi (zaśmiecaniem środowiska naturalnego przez turystów), po drugie z nadmierną wystawnością, arogancją przyjezdnych, co przekłada się na niekulturalne, czasem agresywne, zachowanie wobec mieszkańców. Zaledwie 1% respondentów widzi w turystyce zagrożenie utratą tożsamości na skutek procesów globalizacyjnych.

Stosunek respondentów do oferty turystycznej regionu jest krytyczny. Wskazują oni na konieczność podjęcia inwestycji w zakresie rozwoju bazy noclegowej, gastronomicznej oraz towarzyszącej regionu. Jednakże głównym problemem dla perspektyw rozwoju turystyki w obszarze jest – zdaniem osób uczestniczących w badaniu – bardzo ograniczona dostępność komunikacyjna (uważa tak 58% respondentów).

Turystyczna atrakcyjność Huculszczyzny

LEGENDA

Obszary atrakcyjne turystycznie

- Mało atrakcyjne (mniej niż 10 punktów)**
- Atrakcyjne (10-20 punktów)**
- Bardzo atrakcyjne (powyżej 20 punktów)**

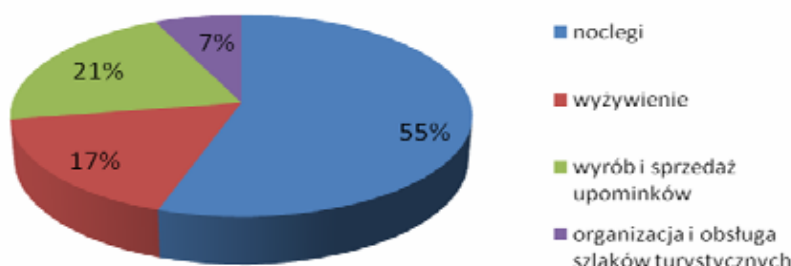
Mapa 1. Atrakcyjność turystyczna Huculszczyzny

Źródło: Opracowanie własne

Wraz z rozwojem funkcji turystycznej na Huculszczyźnie, coraz więcej Huculów przyjmuje w niej aktywne uczestnictwo. Dla znacznej części mieszkańców Huculszczyzny

turystyka to główne źródło dochodu. Wskazuje to, że turystyka kulturowa może stać się czynnikiem rozwoju lokalnego obszaru Huculszczyzny.

Wyniki badań ankietowych wskazują jednak, że aktualnie 73% respondentów nie korzysta z tego źródła dochodów. Tylko co czwarty z ankietowanych twierdzi, że prowadzi działalność gospodarczą związaną z obsługą ruchu turystycznego. Ponadto, znacząca część ofert turystycznej regionu nie jest oparta na dziedzictwie kulturowym Huculszczyzny, a jest efektem innych atrakcji. Warto jednak podkreślić, że z punktu widzenia rozwoju etnoturystyki, w zasadzie 100% wyrobów pamiątkarskich, 20% obsługi szlaków turystycznych oraz 10% oferty kulinarnej jest oparte na rzeczywistych tradycjach i kulturze regionu (ryc. 1).

Ryc.1. Struktura działalności gospodarczej Huculów związanej z ruchem turystycznym

Źródło: opracowanie własne

Istotnym zagadnieniem w ankiecie był stosunek badanych do kultywowania tradycji ludowych na Huculszczyźnie, a jednocześnie możliwości ich wykorzystania w rozwoju etnoturystyki. Wyniki wskazują, że w 98% rodzin respondentów zachowywane i podtrzymywane są tradycje ludowe Huculszczyzny. Blisko 67% czyni to aktywnie zajmując szeroko pojętą twórczością ludową. Wśród najczęściej aktywnie kultywowanych form ludowego rękodzieła są haft huculski (wskazuje go 23% ankietowanych), pisankarstwo, malowanie pisanek (17%) i gra na ludowych muzycznych instrumentach (13%). Nieco mniej respondentów kultywuje śpiew (6%) oraz tkactwo (5%). W opinii wielu uznanych badaczy ponad połowa z twórców ludowych posiada umiejętności i warsztat techniczny odpowiadający rzemieślniczej klasie mistrzowskiej. Niestety mimo to, zaledwie 23% z nich aktywnie uczestniczy w organizowanych festiwalach etnicznych.

Badania ankietowe pokazały ponadto, że 57% respondentów jest skłonna zaangażować się w działalność turystyczną związaną z agroturystyką. Według nich pobyt w takim gospodarstwie agroturystycznym byłby związany nie tylko z noclegiem i standardowym posiłkiem. W zasadzie wszędzie tam gdzie wyrażono chęć utworzenia gospodarstwa agroturystycznego, zaproponowano aby pobyt wiązał się ściśle z tradycjami i obyczajami dnia codziennego mieszkańców. Wielu podkreślało możliwość nauki przygotowywania potraw huculskich, nauki haftu i rzeźbienia w drewnie, czy wreszcie śpiewu i tańca.

Największy jednak problem to brak instytucji informacyjno-doradczych i koordynujących działania w zakresie agroturystyki na całym terytorium Huculszczyzny. To dlatego agroturystyka ma tutaj charakter dość przypadkowy i jest w większości przypadków indywidualną inicjatywą. Analiza działalności gospodarczej związanej z obsługą ruchu turystycznego wskazuje, że 55% usług świadczonych na rzecz turystów to usługi noclegowe, 21% wyrób i sprzedaż pamiątek, 17% usługi żywieniowe a 7% organizacja i obsługa szlaków turystycznych.

Badaniem ankietowym objęto również turystów odwiedzających Huculszczyznę. Głównym celem badania była ocena percepcji przestrzeni turystycznej Huculszczyzny oraz głównych atrybutów jej atrakcyjności turystycznej w ocenie odwiedzających ją turystów.

W ankietowaniu wzięło udział 327 turystów w wieku od 15 do 50 lat. Wśród nich 75,5% to turyści krajowi, a 24,5 % to turyści zagraniczni.

Turystów odwiedzających Huculszczyznę zapytano o główny motyw podjętej podróży. Określenie motywu przyjazdu dostarczyło bowiem w sposób pośredni informacji o głównych atrybutach atrakcyjności obszaru recepcyjnego. Blisko 33% turystów wskazało na motyw wypoczynkowy. 26% turystów Huculszczyzna daje możliwość obcowania z dziką nienaruszoną przyrodą, natomiast 12% badanych kierowało się możliwościami uprawiania czynności sportowo-rekreacyjnych.

Około 19% turystów odwiedziło Huculszczyznę kierując się chęcią poznania tradycji i kultury regionu. W większości byli to turyści, którzy korzystali z gotowych pakietów turystycznych dla grup, związanych z najbardziej popularnymi miejscami. Mimo, że dla większości główne motywy przyjazdu na Huculszczyznę nie były bezpośrednio związane z jej dziedzictwem kulturowym, to 58% odwiedzających podczas swojej podróży odwiedziło i zapoznało się z etnoturystycznymi obiektami regionu. W tej grupie największą popularnością cieszyły się festiwale etniczne (wskazało je 48% ankietowanych). Zdecydowanie mniejsze zainteresowanie wiązało się z muzeami etnograficznymi (7%) oraz wizytami w miejscach wyrobu produktów kultury ludowej (3%).

Turystyka etniczna jest pewnym novum dla turystów ukraińskich, czego potwierdzeniem jest fakt, że tylko 22% z nich słyszało o turystyce etnicznej i umiało poprawnie zdefiniować ten termin. W przypadku turystów z zagranicy głównie z Polski i Estonii oraz innych krajów Unii Europejskiej ten odsetek wyniósł aż 50%.

Drugim ważnym wątkiem badań była identyfikacja dziedzictwa kulturowego Huculszczyzny w świadomości turystów. Z badań wynika, że większość respondentów (63%) zna lub przynajmniej słyszało o Huculszczyźnie i jego mieszkańcach, Huculach. Głównym źródłem informacji (39%) były jednak środki masowego przekazu, a zaledwie 9% stanowiły ustne przekazy osób spokrewnionych lub zaprzyjaźnionych. Ponadto 8% turystów przyjechało na Huculszczyznę nie mając żadnej wcześniejszej wiedzy o regionie. Zatem pierwsze informacje otrzymali oni bezpośrednio podczas podróży i wycieczek w regionie. Wskazuje to jeszcze ciągle na brak dostatecznej informacji zewnętrznej o regionie lub wadliwość kanałów jej dystrybucji.

Niezależnie jednak o poziomie wiedzy o regionie, największym zainteresowaniem wśród turystów (również niezależnie od kraju pochodzenia) cieszy się muzyka huculska i tańce (33%), w dalszej kolejności haft i tkactwo (21%), tradycje i obrzędy religijne (14%), pisankarstwo (13%), wreszcie rzemiosło (5%).

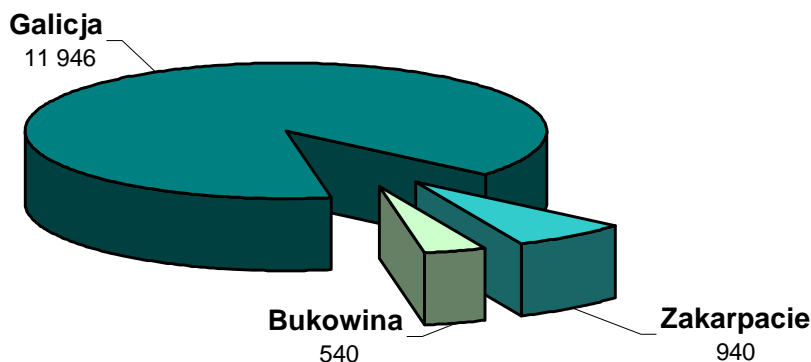
Jednym z celów omawianego badania była analiza możliwości rozwoju etnoturystyki w regionie w kontekście charakterystyki popytu turystycznego. Jak wynika z odpowiedzi, 91% respondentów jest zainteresowane etnoturystyką i deklaruje chęć uczestnictwa w tej formie turystyki w przyszłości. Ponad 57% badanych chce organizować podróż samodzielnie, a tylko 43% chce powierzać organizację pobytu firmom turystycznym. Wskazuje to na konieczność zbudowania takiej oferty turystycznej regionu, która będzie uwzględniała zarówno turystów indywidualnych, jak i zorganizowanych.

Blisko 42% przebadanych turystów wykazało zainteresowanie pobytem w huculskim gospodarstwie w celu lepszego poznania tradycji, obyczajów i kultury Huculów, a 73% badanych byłoby zainteresowanych lokalną ofertą gastronomiczną opartą na tradycyjnych huculskich potrawach.

Zdecydowana jednak większość turystów (73%) ocenia aktualny rozwój turystyki na Huculszczyźnie negatywnie, jako główne przyczyny takiego stanu rzeczy wskazując: słabą dostępność komunikacyjną (28% odpowiedzi) oraz niski poziom inwestycji, zwłaszcza infrastrukturalnych (16%). Problemem – zdaniem turystów – jest ponadto konieczność zmiany mentalnej lokalnych władz i samej ludności do turystów i turystyki jako zjawiska ze wszelkimi jego konsekwencjami. Około 13% ankietowanych wskazuje na brak odpowiedniego poziomu usług w ramach obsługi ruchu turystycznego. Poza tym

odpowiadający wskazują niedostatki w zakresie informacji, marketingu turystycznego oraz – co istotne – braku doświadczenia w działalności turystycznej

Aktualny stan ilościowy bazy materialnej turystyki nie pozwala na zaspokojenie istniejącego popytu ukraińskiego turysty (konsumenta), nie mówiąc o turystach zagranicznych (ryc. 2, 3).

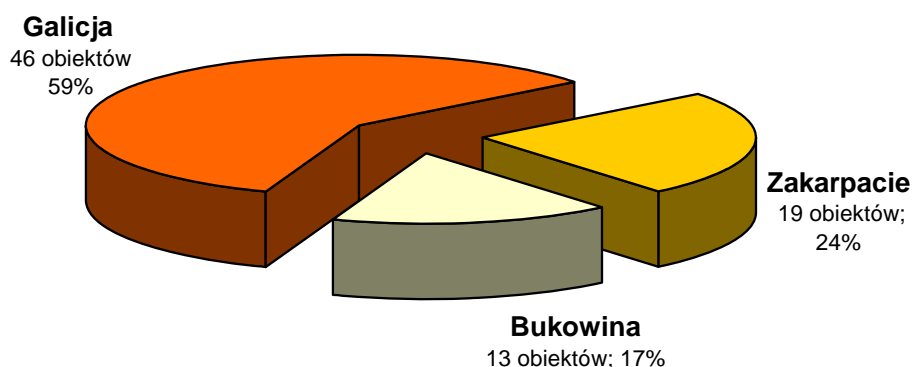

Ryc. 2 Baza noclegowa (liczba miejsc noclegowych) Huculszczyzny według stanu na VI 2009 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych statystycznych z Obwodowych Urzędów Statystycznych w Czerniowcach i Iwano-Frankowskie.

Stan powyższy dotyczy zarówno bazy noclegowej, jak i gastronomicznej oraz szeroko pojętej bazy towarzyszącej i dostępności komunikacyjnej obszaru. Niepublikowane dane statystyczne z Obwodowych Urzędów Statystycznych w Czerniowcach i Iwano-Frankowsku wskazują, że najwięcej obiektów noclegowych znajduje się w Galicji (87% ogółu na obszarze Huculszczyzny). Pozostałe 13% bazy noclegowej obszaru jest skoncentrowanych na obszarze Zakarpacka oraz Bukowiny.

Najlepiej zagospodarowaną miejscowością Huculszczyzny jest Jaremcza gdzie w czerwcu 2009 roku funkcjonowało 61 obiektów noclegowych o charakterze turystyczno-wypoczynkowym, z ogólną pojemnością 5 326 miejsc. Jednocześnie funkcjonowało tu 400 obiektów agroturystycznych z liczbą 5693 miejsc.

Ryc. 3. Baza żywieniowa na Huculszczyźnie według stanu na VI 2009 r

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych statystycznych z Obwodowych Urzędów Statystycznych w Czerniowcach i Iwano-Frankowskie.

Problemem w analizie ruchu turystycznego na obszarze Huculszczyzny jest brak precyzyjnych, obejmujących cały obszar, statystyk. Według danych dotyczących frekwencji turystycznej w Jaremczy, w okresie od maja do sierpnia odwiedziło ją 203,1 tysięcy turystów, co stanowiło szacunkowo około 85% ogółu turystów przebywających w tym czasie na obszarze Huculszczyzny.

Wydaje się, że ważną potencjalną bazę materialną, rokująca pewne nadzieje na przyszłość – pod warunkiem ich koniecznego doposażenia technicznego – są gospodarstwa agroturystyczne, lub raczej kompleksy agroturystyczne, które na skutek braku uregulowań prawno-administracyjnych w większości działają półlegalnie.

Stosunkowo niewielkie jest również zagospodarowanie w przypadku bazy gastronomicznej (ryc. 3). Podobnie jak w przypadku bazy noclegowej najwięcej obiektów znajduje się na terytorium Galicji (45 obiektów – 59% ogółu na obszarze Huculszczyzny). Ilość obiektów gastronomicznych na terenie Zakarpacka oraz Bukowiny jest zdecydowanie mniejsza i wynosi odpowiednio: 19 obiektów – 24 % ogółu oraz 13 obiektów – 17% ogółu wszystkich obiektów gastronomicznych na Huculszczyźnie. Infrastruktura gastronomiczna jest więc obok noclegowej tym elementem zagospodarowania turystycznego Huculszczyzny, który wymaga dalszego rozwoju dla poprawy stanu ogólnego zagospodarowania turystycznego regionu.

Możliwości rozwoju etnoturystyki

Rozpatrując perspektywy rozwoju etnoturystyki na Huculszczyźnie, trzeba pamiętać o potencjalnym konflikcie, jaki rozwój turystyki ze sobą niesie – chodzi tu o ryzyko utraty lokalnej tożsamości regionalnej przez region i jego mieszkańców.

Pewnym zagrożeniem jest ponadto antropopresja grożąca przekroczeniem naturalnych granic chłonności oraz pojemności turystycznej obszaru.

Obecnie antropogeniczna presja w badanym regionie osiągnęła wartości krytyczne, dlatego, etnoturystyka powinna być nierozdzielnie związana z zadaniami ekoturystyki. Za takim rozwiązaniem opowiada się m.in. O. Dmytruk [2004], który wyodrębnia pojęcie etnoekoturystyki (ethnoecological tourism), rozumiane jako zapoznanie się z konkretnymi walorami etnograficznymi miejsca i społeczności lokalnej, ich tradycyjnym sposobem życia, w tym tradycyjnym wykorzystywaniem przyrody w duchu obopólnych korzyści turystów i ludności obszaru recepcyjnego oraz powielanie zapoznanych wcześniej wzorców przez turystów. Turyści otrzymują w takim kontakcie z przyrodą pewien fizyczny, psychologiczny, intelektualny i emocjonalny ładunek który korzystnie wpływa na siły witalne, a przyroda doznaje możliwie minimalnych negatywnych strat nie powodujących zaburzenia jej równowagi ekologicznej. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na to, że i sami mieszkańcy otrzymują w ten sposób socjalne i ekonomiczne bodźce do ochrony i racjonalnego wykorzystywania przyrody.

Etnoturystyka na Huculszczyźnie jest obecnie częścią składową oferty turystycznej. Jednak w celu jej dalszego rozwoju i stania się przez nią jedną z podstawowych form turystyki na badanym obszarze, konieczne jest skonstruowanie urozmaiconego produktu turystycznego, opartego na racjonalnym wykorzystaniu wszystkich elementów dziedzictwa historycznego oraz kulturowego Huculszczyzny. Aktualnie tylko niektóre etno-zasoby są wykorzystane w pełni, a znaczna część jest ciągle poza przedmiotem wykorzystania w ruchu turystycznym.

Konieczne jest więc wypromowanie dodatkowych etnoturystycznych obiektów i poszerzenie możliwości istniejących zasobów etnoturystycznych. Autorska koncepcja perspektywicznego rozwoju etnoturystyki na Huculszczyźnie miałyby uwzględniać następujące działania:

1. Stworzenie docelowo centralnego muzeum etnograficznego Huculszczyzny (aktualnie najbogatsze ekspozycje z etnografii Huculszczyzny są przedstawione w muzeum imienia J.Kobryńskiego w Kołomyji). Potencjalnymi lokalizacjami takiego obiektu mogłyby być centrum turystyczne Huculszczyzny – Jaremcza, albo centrum etnograficzne na co wskazuje M. Lawruk [2005] – Werchowyna. Doniosłość stworzenia takiego muzeum polega na tym, że w nim powinien być zebrana możliwie pełna i aktualna informacja, potrzebna dla zapoznania się turystów z etnograficznymi zasobami regionu. Poza tym taka jednostka powinna pełnić

dodatkowe funkcje związane z koordynacją, marketingiem i monitoringiem wszelkich działań związanych z etnoturystyką na obszarze Huculszczyzny;

2. Stworzenie przynajmniej jednego skansenu wsi huculskiej, który byłby nie tylko azylem dla opuszczonych, porzuconych huculskich gospodarstw, ale także miejscem odrodzenia architektury, zwyczajów i tradycji kultury ukraińskich górali. Optymalnym miejscem na taki skansen jest wieś Krzyworowno, ponieważ w niej zachowało się wiele obiektów ludowej architektury i kultury (m.in. drewniana cerkiew, dawna kuźnia), które w połączeniu z pomnikami przyrody tworzą unikalny huculski etnokulturalny krajobraz. W tej wsi zachowały się również bogate ludowe tradycje, a wśród nich znana w znacznej części Ukrainy tradycja kolędowania w strojach ludowych. Stworzenie takiego skansenu wiąże się jednak z koniecznością zapewnienia całego zaplecza noclegowo-gastronomicznego, którego aktualnie brakuje we wskazanym miejscu;

3. Wprowadzenie rejestru osób zajmujących się szeroko rozumianym rękodziełem artystycznym oraz kultywowaniem zwyczajów ludowych,

4. Stworzenie centrów informacji turystycznej i obsługi, które mogłyby być zlokalizowane np. w miejscowościach Rachów, Jaremcza, Putyła, Werchowyna, a które przejęły by rolę informowania turystów o walorach rekreacyjno-turystycznych Huculszczyzny, w tym o ofercie etnoturystycznej;

Powyższe cele wymagają wspólnego zaangażowania władz regionu oraz lokalnej społeczności Huculów. Problem wydaje się jednak stosunkowo pilny ponieważ istnieją czynniki, które wpływają negatywnie na zasoby etniczne regionu. Jeżeli nie podejmie się pewnych działań natychmiast, przynajmniej część z nich zostanie utracona bezpowrotnie.

Wśród zagrożeń należy wymienić przede wszystkim proces kulturalnej globalizacji, która przejawia się m.in. unifikacją architektury, przejmowaniem przez społeczności lokalne miejskiego stylu życia, spontaniczną, często nielegalną zabudową, monokulturowym kierunkiem gospodarki rolnej i leśnej.

Podsumowanie

Huculszczyzna jest uznanym regionem Ukrainy, z unikalną kulturą, oryginalnymi tradycjami i niepowtarzalnym pięknem karpackiej przyrody. Ma więc wszelkie podstawy, aby stać się jednym z najbardziej atrakcyjnych regionów turystycznych na Ukrainie i poza nią. Do etnoturystycznych zasobów Huculszczyzny można odnieść bogatą i oryginalną materialną i duchową kulturę ludności, która tu mieszka, a w szczególności tradycje, obrzędy, twórczość ludową, rzemiosło ludowe i życie codzienne. Niestety walory te są wykorzystywane ciągle w stopniu marginalnym. Podstawą jakiegokolwiek działalności usługowej w zakresie turystyki jest obecnie informacja, Niestety w odniesieniu do etnoturystyki na Huculszczyźnie praktycznie takiej informacji brak. Huculszczyzna jest znacząco zróżnicowana zarówno pod względem atrakcyjności turystycznej, jak i rozwoju infrastruktury turystycznej. Szczególnie istotnym problemem w zakresie infrastruktury jest zapewnienie odpowiedniej dostępności komunikacyjnej. Ponadto wielkiej wagi nabierają w kontekście przyszłego rozwoju etnoturystyki umiejętna, kreatywna polityka władz lokalnych dostrzegających istotę etnoturystyki, napływ pożądanych i celowych inwestycji w infrastrukturę turystyczną noclegową oraz usług towarzyszących. Niestety wszystkie te wytyczne pozostają aktualnie tylko w teorii, a na terenie Huculszczyzny turystyka przyjmuje raczej incydentalny i przypadkowy charakter.

Bibliografia

- Bartkowski T., 1974, *Zastosowania geografii fizycznej*, PWN, Warszawa, ss. 397
- Dugan D., Fay G., Colt S., 2007, *Nature-Based Tourism in Southeast Alaska: Results from 2005 and 2006 Field Study*, Anchorage, ss. 67
- Дмитрук О.Ю., 2004, *Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу*. Навчальний посібник. Київ, видавництво „Альтерпрес”, ss.192 (Dmitruk O., 2004, *Ekologiczny turyst: wspólczesne koncepcje zarządzania i marketingu*, Alterpres, Kijów)
- Fenell D., 1990, *Ecotourism*, Routledge, Glasgow, ss. 228
- Jafari J., 2000, *Encyclopedia of tourism*, Routledge, London, ss. 683
- Runge J., 2006, *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej- elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, ss.700
- Kurek W., 2007, *Turystyka*, PWN, Warszawa, ss. 541
- Лаврук М.М., 2005, *Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження): Монографія*, Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка,ss. 288 (Ławruk M. M., 2005, *Huculi Ukrainiskich Karpat*, Wyd. Uniw. Lwowskiego, Lwów)
- Wood R.E., 1984, *Ethnic tourism: the state and cultural changes in Southeast Asia*, „Annals of Tourism Research”, Camden, ss. 353-374
- Wearing S., Neil J., 2003, *Ecotourism. Impacts, Potentials and Possibilities*, Butterworth-Hainemann, ss.163

Ethnotourism in the Huculszczyzna region – the status quo and development possibilities

Summary:

The article aims to analyze how tourism looks like in Huculszczyzna – the region which is a mosaic of outstanding natural values of the Ukrainian Carpathians and outstanding values of cultural heritage of the Hutsuls, as well as the towns of Huculszczyzna region. The article analyzes tourist attractiveness of the region with the use bonitation method and it analyzes the status quo of tourism development possibilities in the region of Huculszczyzna, with the special focus on ethnotourism development. Moreover, on the basis of the results of a questionnaire completed by tourists vacationing in the region of Huculszczyzna and by its inhabitants, the author evaluates tourism functioning and its values. The analysis of tourist values, adaptation and tourist turnover in Huculszczyzna confirms high tourist attractiveness of the region and, at the same time, it shows large reserves in terms of using its tourist and recreational potential.